

فصل اول در بیان کلیات و مفاهیم

خلاصه مقالات

فرهنگ و تمدن ایران عصر ایلخانی
کتابخانه

به اهتمام: دکتر علیرضا خزائلی

خلاصه مقالات

کنگره

طرح احیای ربع رشیدی

و فرهنگ و تمدن ایران عصر ایلخانی

دانشگاه تبریز

اردیبهشت ماه ۱۳۸۴

حکایات متون تاریخی و گنبد سلطانیه از اقدامات مخرب علیشاه گیلانی

دکتر جواد شکاری نیری

عضو هیئت علمی گروه معماری و مرمت دانشگاه بین المللی امام خمینی

در کنار ستایشهای چندی، بسیاری از متون و منابع تاریخی بر نقش تاج الدین علیشاه در جهت اعدام خواجه رشید الدین و انهدام و غارت آثار ارزشمندی چون ریح رشیدی و سایر آثار تمدن درخشان عصر ایلخانی صراحت داشته و بر تاثیر اقدامات او در جهت سراشیبی فرهنگ و تمدن و حکومت ایلخانی اشارتها دارند.

در عین حال تناقضات زیادی نیز توأم با مبهمات، در متون تاریخی شیوع پیدا کرده است. از جمله غالب مورخان چنین نوشته‌اند: تاج الدین علیشاه گیلانی نخستین وزیر ایلخانی است که به مرگ طبیعی مرده است. در صورتی که اولین وزیر ایلخانی که به مرگ طبیعی فوت کرده، خواجه نصیرالدین طوسی بوده، دوم اینکه سند تاریخی، وجود دارد که از مرگ علیشاه بر اثر خودکشی حکایت می‌کند.

شاید تاج الدین علیشاه نخستین وزیر دوره ایلخانی باشد که فردی عاری از سواد بود. این مطلب در اکثر کتابهای تاریخی عصر ایلخانی مانند تاریخ اولجایتو کاشانی (از ستاینندگان علیشاه) و مجمع الانساب شبانکاره‌ای و نیز در کتاب ذیل جامع التواریخ رشیدی حافظ ابرو بوضوح آمده است.

در مقابل، خواجه رشید الدین فضل‌الله قرار دارد که بیش از ده مجلد از آثار او منتشر شده و برخی منابع تاریخی از تألیفات او در ۵۲ مجلد یاد کرده‌اند.

لذا ما در اینجا تقابل علم و جهل را می‌بینیم که متعارض نیز هستند.

تاریخ اولجایتو کتابی است که زمان صدرات علیشاه نگاشته شده است. این کتاب، او را معمار گنبد سلطانیه و حتی شنب‌غازان معرفی کرده است. و این در صورتی است که تاج الدین علیشاه به سال ۷۱۱ هـ به وزارت انتخاب شده و ساختمان گنبد سلطانیه به سال ۷۰۴ و

به دستور اولجایتو ساخته شده و شنب غازان نیز قبل از آن توسط غازان خان بنیاد گردیده است و تولیت هر دو بنا نیز تا زمان حیات رشید الدین با وی بوده است.

تاج الدین علیشاه پس از دسیسه‌ی کشتن فرزند ۱۶ ساله رشید الدین جلوی چشم پدر و سپس اعدام خواجه رشید الدین، بعد از آن در گنبد سلطانیه به تخریب وسیع تزئینات و کاشیهای گرانبهای معرق داخل گنبد اقدام می‌کند تا ضمن محو آثار و نام رشید الدین، دستور می‌دهد روی آنها را گچ کاری نموده و نام او را جایگزین نمایند. در مورد تیشه کاری کاشیهای معرق تعبیرهای متفاوتی شایع گردیده است.

سه کتیبه‌ی باقیمانده در داخل گنبد سلطانیه از این رویداد حکایت می‌کنند و متن آنها بدین صورت دیده می‌شود: «ان من عنایت الله تعالی و کمال الطاعه التی... افاضتها... تاج الدین علیشاه ادام الله نصره...»